

Elina Reenkola

*Nainen
ja
viha*

AGGRESSIO
VOIMAVARAKSI

minerva

Nainen ja viha

Elina Reenkola

Nainen ja viha

Aggressio voimavaraksi

www.minervakustannus.fi

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

© Elina Reenkola ja Minerva Kustannus 2023

Kansi Satu Kontinen / Satukala
Graafinen asu Kalevi Nurmela

ISBN 978-952-410-053-3

Painettu EU:ssa

Sisällys

EI PUOLIKASTA	9
AGGRESSION VOIMA JA TUHO	17
Seksuaalinen halu ja aggressio	17
Aggressio – käyttövoima luovuudelle	20
Aggression ja koston varhaiset lähteet	25
Voimavara	30
NAINEN JA AGGRESSIOT	35
Naisen sisätila – aarre vai aukko?.....	35
Erilliseen rakkauteen.....	43
Epäsuora aggressio	47
Vihan rohkea ilmaisu.....	50
Yliminän paineet	52
Syyllisyys ja katumus	56
Häpeä.....	58
Rakkauden ja vihan yhteensulattelu.....	62
Lepyttely	65
Väkivaltaiset naiset.....	67
ÄITIYS JA AGGRESSIOT	75
Äitiyden kaksijakoisuus.....	75
Tappava äiti -fantasia	83
Lapsuuden kipeät kokemukset	89
Narsistiäidin uhrin	94
Äidin inesti.....	99
Äidin inestifantasiat.....	115
KOSTOTTARET	117
Häpeä ja kosto.....	119
Kosto Freudin tapauselostuksissa.....	121
Naisen kosto.....	124

NAISEN KOSTO MIEHELLE	137
Symbolinen kosto ja katumus:	143
Artemisia Gentileschi.....	143
Elokuvat ja ooppera heijastamassa kostoja miehelle....	148
KOSTO JA ÄITIYS	153
Voiko lapselleen kosta?	153
Medeia: Lapset koston välineinä	155
Leenan tarina: Kosto omalla elämällä.....	160
Vauvan ja hedelmällisyyden menetys	176
Kosto, suru, anteeksianto.....	182
MASOKISMIN ARVOITUS.....	185
Kärsijättäret	188
Avain masokistiseen lukkoon	192
Psykoterapeutin näkökulma aggressiotyöhön	196
LOPUKSI	203
LÄHTEET.....	207
SANASTO.....	211

Lapsenlapsilleni Armakselle, Anjalle, Saimalle
ja Tobiakselle, joiden syntymää ja kasvua olen
saanut ilolla seurata kirjoittaessani tästä aiheesta.

Kiitos Signe & Ane Gyllenberg -Säätiölle,
jonka apurahan turvin saatoinkin keskittyä naisen
aggression ja koston kuvaamiseen.
Kiitos kaikille heille, jotka ovat antaneet luvan
tapausmateriaalin julkaisemiseen.

EI PUOLIKASTA

Rakastamisen ohella aggressiot ja kostonhimo ovat elämän vaikuttavia voimia. Rakkaus ja viha luovat jatkuvasti jännitettä ja ristiriitaa ihmisten välisissä suhteissa. Villipeto on meissä kaikissa ja vaatii kesyttämistä. Naisen aggressioista ja kostonhalusta on perinteisesti vaiettu. On vaikea hyväksyä ajatusta, että nainen, elämänantaja, voisi olla tuhoava kostotar. Naisen on vaikea hyväksyä aggressioita itsessään. Naisen on myös vaikea ilmaista vihaa suoraan sen kohteelle.

Kirjani on syntynyt, kun naiset ovat psykoterapiassa ja -analyysissa kuvanneet, miten vaikeaa kostonhimoa ja aggressioita on tunnistaa itsessään ja miten elvyttävä kokemus voi olla, kun niihin saa kosketusta ja niitä voi pukea sanoiksi häpeän ja syyllisyyden takaa.

Aggressiot tarkoittavat pyrkimystä toisen tai itsen vahingoittamiseen tai tuhoamiseen. Ne voivat olla myös rakentava voima; tarpeen minuuden rajojen puolustamiseen, oman tahdon ilmaisuun, itsesäilytykseen ja sytyke luovuudelle. Aggressiot voivat ilmetä fyysisenä tai psyykkisenä väkivaltana, niillä voi tuottaa toiselle vahinkoa tai ne voivat olla käyttövoimana puolensa pitämiselle. Väkivalta tarkoittaa ”jollekin vahinkoa tuottavaa, jonkun oikeuksia tai etuja loukkaavaa, ruumiillisen voiman käyttämistä toisen henkilön vastustuksen murtamiseksi”. Viha on tunne, joka syntyy pettymyksistä omien halujen ja toiveiden toteutumisessa. Pettymyksiä ei voi välttää kukaan eikä vihaakaan. Vaikka ihmistä ei voi pelkistää sukupuoleen eikä

seksuaalisuuteen, jokainen joutuu kuitenkin ottamaan omalla tavallaan psyykkisesti haltuunsa biologisen sukupuolensa anatomiset erityisominaisuudet ja antamaan niille merkityksiä.

Tämä heijastuu myös naisen ja miehen aggressioihin ja väkivaltaan. Nainen luo ja tuhoaa osaksi omanlaisellaan tavalla, osaksi samoin kuin mies. Tarkastelen tässä kirjassa naiselle ominaisia aggression ja koston ilmenemismuotoja. Pyrin valottamaan psyykkisiä vaikuttimia naisen aggressioihin ja sisäisiä esteitä ja ristiriitoja niiden ilmaisulle. Kuvaan naisen sisäistä maailmaa. En pyri tarkastelemaan yhteiskunnallisia tai biologisia, kuten hormonaalisia vaikuttimia aggressioihin.

Nainen ja mies sijoitetaan ajattelussamme auliisti hyvä-paha-akselille, nainen hyvänä ja viattomana elämänsuojelijana, mies pahana hyökkääjänä. Seksuaalinen halu sijoitetaan myös mieheen ja nainen määritellään objektiksi ja uhriksi. Taipumus nähdä sukupuolet tästä näkökulmasta elää sitkeästi kulttuurissamme. Nainen ei ole vain enkeli tai madonna eikä mies vain pahan edustaja tai paholainen. Jako hyvä-paha-akselille ei edistä naisen tasa-arvoa eikä naisen ja miehen välistä dialogia. Nainen on vain puolikas, vailla vihaa ja mies vain puolikas pelkästään pahana. On tärkeä tutkia ja pohtia naisen aggressioita syyttämättä tai kaunistelematta.

Yhtenä toivon akselina naisen ja miehen tasa-arvolle ja vuoropuhelulle käsittäisin sen, että myös nainen tunnistaisi omia aggressioitaan ja tuhoavuuttaan ja pystyisi ottamaan niitä voimakseen. Sen ohella miehen olisi tärkeä tunnistaa ja sietää itsensä avuttomuutta ja riippuvuutta, joita hän sijoittaa naiseen.

Laulussa nainen kertoo:

*Ei, minä en tarvitse puolikasta, anna minulle kokonainen maa ja taivas,
meret ja joet ja vuorten harjanteet, minun, en suostu jatkamaan,
ei, minua et puolikkaalla helli
elämä kaikki kokonaan...*

Chydenius, Jevtushenko, Lahtela 1996

Voisiko nainen suoda itselleen armeliaasti kokonaisen minuuden, rakastavan ja vihaavan, luovan ja tuhoavan? Rakastaminen ja vihaaminen ovat halujen eri ulottuvuuksia, ja on tärkeä hyväksyä ne itsessään ja ottaa vastuulleen voidakseen toimia subjektina.

Naisen kostonhimosta kuten aggressioistakin on perinteisesti vaiettu, ja niitä on pidetty tabuna. Naista on ihannoitu klassisissa saduissa, joissa äitikuningattaret ovat kauniita, kilttejä ja hyviä, vailla vihaa, kostonhimoa tai kateutta. Tuhoavuus on saduissa lohkottu pois äideistä ja sijoitettu noitiin, pahoihin haltiattariin ja äitipuoliin. Vain noidat yrittävät tappaa lapsia, äidit eivät. Prinsessat rakastavat äitejään, ja viha kohdistuu pahoihin äitipuoliin ja noitiin. Saduissa tytöt tai naiset eivät yksin murhaa noitiakaan, vaan noidat saavat loppunsa muulla tavalla (Reenkola 2004). Vanhat sadut kuvannevat naisen ihanteita kiltteydestä, aggressiot ja kostonhalu on sijoitettu muihin tai ne ilmenevät epäsuorissa muodoissa. Hyvissä saduissa onkin aina onnellinen loppu. Paha saa palkkansa, mutta ei naisen kädestä.

Sadun traagisen merenneidon tavoin nainen voi luopua kyvystä puhua omasta puolestaan, ilmaista itseään ja tahtoaan. Pieni merenneito uhrasi äänensä voidakseen muuttua työstä naiseksi ja irtaantuakseen äidistä. Puolensa pitämisen ja kilpailun asemasta hän valitsi mykkyuden ja itsetuhon.

Myyteissä, toisin kuin saduissa, kuvataan tragedioita, murhenäytelmiä, joissa voi olla onneton loppu. Myytit esittävät keskeisiä piilotajuisia fantasioita ja konflikteja, jotka liittyvät varhaisiin torjuttuihin seksuaalisiin haluihin ja aggressiivisiin pyrkimyksiin. Niissä ei ole satujen musta-valkoista kuvaa naisesta tai äidistä. Antiikin myyteissä kuvataan myös murhanhimoisia ja kostavia naisia. Myyteissä on kuvattu äidin tuhoavuutta: Iokaste lähetti poikansa Oidipuksen erämaahan kuolemaan jalat puhkottuina; Demeter kosti tyttärensä lähdön miehen luo aiheuttamalla sadon tuhoutumisen koko maapallolle; Elektra hautoi äidinmurhaa ja yllytti veljensä siihen. Myyteissä kuva-

taan myös naista, joka voi olla väkivaltainen ja kostonhimoinen miestä kohtaan, esimerkiksi Medeia kosti miehelleen Jasonille tappamalla heidän lapsensa. Raamatun kertomuksissakin on rohkeita naisia, jotka ryhtyvät toimimaan ja tappavat viholispäällikön, kuten Juudit, Jael ja Delila.

Naisen määrittelemisen vain sosiaalisena luomuksena, patriarkaalisen kulttuurin tuottamana, on naisen tyypistämistä tahdottomaksi sätkynukeksi, joka ei tee psyykkistä työtä. Nainen ei ole ainoastaan heijastus ulkoisesta todellisuudesta, vaan naisella on sisäinen maailma, jota myös ruumiillinen todellisuus muovaa. Voisiko pienen tytön psyyke olla tyhjiö, jonka sosiaalinen todellisuus täyttää? Eikö naisella olisi alusta saakka psyykeä ja minuutta, joka jo vauvana antaisi merkityksiä ruumiillisen mielihyvän tunteille imetystilanteessa – nautinnolle, joka tuntuu myös sisätilan sykkivinä tuntemuksina? Voidaanko niiden merkitys sukupuolisen identiteetin muovautumiselle edelleen mitätöidä? Nainen ei ole pelkästään passiivinen uhri tai avuton toimintakyvytön lapsi. Nainen on myös toimiva subjekti, joka tekee valintoja kulttuurin asettamissa rajoissa. Kulttuurimme fallosentrisyyttä ja vihamielisyyttä naista kohtaan on analysoitu laajalti. Patriarkaalinen yhteiskunta on alistanut naista, ja se on jatkunut sukupolvesta toiseen. Miehen väkivaltaisuus naista kohtaan ilmenee kauhistuttavissa muodoissa, kuten henkirikoksissa, kunniamurhissa, perheväkivallassa ja raiskauksissa. Prostituutio ja ihmiskauppa ovat naiselle nöyryyttävää ja alentavaa. Myös epätasa-arvo palkoissa on todellisuutta tänäkin päivänä.

On olennaisen tärkeää tunnistaa tosiasiat naisen alistamisesta, sortamisesta ja epätasa-arvoisesta kohtelusta ja toimia niiden vähentämiseksi. Sukupolvesta toiseen jatkunut sorto ja huono kohtelu ovat olleet omiaan herättämään naisessa vihaa ja kostonhalua miestä kohtaan. Naisten genitaaleja silvotaan yhä edelleen monissa maissa, uskontoon tai traditioon vedoten. Silpomista vaatimassa on myös tytön äiti. On loogista, että naiset, joilta on evätty mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnalli-

siin asioihin tai jotka ovat kokeneet sortoa, väkivaltaa tai ruumiinsa häpäisemistä, tuntevat nöyryytystä ja häpeäraivoa, joka herättää kostonhimoa vallankäyttäjiä kohtaan.

Naisen ja miehen aggressiot ja kosto ovat osaksi samanlaisia. Naisen mielessä elää ikuinen heiluriliike kahden rakkauten – isän ja äidin – ja kahden samaistumisen – naisellisen ja miehisen – välillä. Ne avaavat ulottuvuuksia kahteen suuntaan ja tuovat paineita ja vaatimuksia kahdelta suunnalta. Naisella psyykkinen biseksuaalisuus, naiselliset ja miehiset puolet ovat avoimemmin läsnä kuin miehellä. Naisen aggressiot ilmenevät usein epäsuorina, vaikeammin tunnistettavissa muodoissa kuin avoin fyysinen väkivalta. Naiset eivät pysty alistamaan ja sortamaan miehiä samalla tavoin kuin miehet ovat alistaneet naista. On esimerkiksi hyvin harvinaista, että nainen konkreettisesti vahingoittaisi miehen sukuelimiä, kuten miehet tekevät naiselle raiskauksessa. Tosin naisetkin voivat käyttäytyä väkivaltaisesti kumppaniaan kohtaan silkasta raivosta ja kostonhalusta eikä vain itsepuolustukseksi. Usein mies vaikenee tai vähättelee asiaa. Naisen aggressioita ja väkivaltaa sekä lapsia että miestä kohtaan kaunistellaan yhä edelleen, mutta tyttären ja äidin mutkasta viha–rakkaus-suhdetta on käsitelty enemmän.

Äidinrakkauden ohella äidin rakastaminen on ollut perinteisesti tabu. Naista idealisoidaan edelleen varsinkin äitinä. Tuhoavuutta ja äitiyttä on pidetty erillään toisistaan. Äitiä elämänantajana, ensimmäisenä rakkauden kohteena ja hoivaajana ei ole voitu ajatella samaan aikaan aggressiivisena. Kuva naisesta on ihannoitu ja pyhä eikä pelkästään uskonnoissa, joissa palvotaan neitsyt Mariaa, madonnaa. On vaikea hyväksyä, että nainen voi olla lyöjä, julmuri, kostotar, inestinen äiti ja jopa lapsen surmaaja. Äidin kykyä käyttää valtaansa myös väärin ei haluta tunnistaa. Kulttuurimme on kyvytön näkemään ja kohtaamaan naista kokonaisena ihmisenä.

Naisen on vaikea tunnistaa ja havaita itsessään aggressioita ja kostonhimoa. Äitiys on naiselle rakastamisen lisäksi myös aggressioiden ja koston synkkä maisema. Pyrin kuvaamaan äi-

tiyden mustaa puolta. Hoivaamisen ja rakastamisen ohella äideissä herää luonnollisia vihan tunteita omia lapsia kohtaan. Niitä kokee usein jo raskausaikana, vaikka lapsi olisi toivottu. Vihan ja kostonhimon tunteminen omia lapsiaan kohtaan usein kauhistuttaa ja aiheuttaa syyllisyydentunteita pieniä lapsiaan hoitavalle naiselle. Tunteisiin liittyviä fantasioita on vaikeaa päästää mieleensä ja ajatella niitä rauhassa, puhumattakaan niiden ilmaisemista sanoina edes lievässä muodossa. Vihan ja rakkauden ambivalenssia lasta kohtaan on vaikea sietää. Naiset kärsivät tästä estyneisyydestä ja hakevat siihen apua, koska se tuottaa ahdistusta, masennusta ja erilaisia oireita.

Äitinä naisella on rajaton valta, vaikka sitä ei olisikaan yhteiskunnassa. Äitien väkivaltaisuudesta on vaiettu pitkään, vaikka äidit voivat toistuvasti lyödä ja pahoinpidellä lapsiaan. Vielä vaietumpaa on psyykinen väkivalta ja julmuus omia lapsia kohtaan ja lasten laiminlyönti. Narsistiäitien uhrin, lapset, vaikenivat, koska äiti on heille elintärkeä. Hylkääminen olisi vielä pahempaa kuin hakkaaminen tai kiusaaminen. Aiheesta puhuminen ja kirjoittaminen on tabu; narsismista puhutaan ikään kuin se olisi vain miesten vamma. Narsistisia vaurioita on luonnollisesti myös naisilla ja niiden ilmenemismuodot voivat olla erilaisia kuin miehillä ja ilmetä äitiyden alueella. Tuhoavuuden kauhistuttavimpia ilmentymiä ovat äidin tekemät lapsenmurhat. Ajatuskin siitä, että oma äiti hautois lapsensa tappamista, on sietämätön ja minuutta loukkaava. Myös tyttären suorittama äidinmurha on kauhistuttava ajatuksenakin.

Äitinä nainen on paljon vartija. Äidit välittävät lapsilleen kieleemme ja kulttuurimme perintöä, mutta myös tiedostamattoman käsityksensä moraalista, ihanteista ja psyykkisestä erillisyydestä. Kaikilla meillä on erilaisia psyykkisiä ristiriitoja ja vaurioita, ja olemme ihmisinä keskeneräisiä ja puutteellisia. Naisen psyykkiset vauriot, tiedostamattomat ristiriidat ja narsistiset vammat heijastuvat suoraan äidintyöhön. Niitä ei voi mitenkään sulkea pois oman lapsen hoitamisesta, vaikka naisen tietoinen järkevä puoli haluaisi toimia mahdollisimman

hyvänä äitinä ja suoda lapselleen mahdollisimman onnellisen lapsuuden, ehkä paremman kuin oma. Nainen haluaa yleensä suojella lastaan traumaattisilta kokemuksilta, nöyryyksiltä ja ahdistuksilta, joita itse on kokenut. Jos naisella ei ole omiin lapsuuden kipeisiin kokemuksiin ja niiden herättämiin tunteisiin riittävästi kosketusta, hän usein tiedostamattaan ja vastoin hyvää tarkoitustaan laittaa lapsensa kokemaan samaa.

Äidin ja lapsen rakkaus on elämän edellytys. Äitiyden nurjalla puolella on lapsiin kohdistuvat aggressiot ja kostonhalu. Näiden tavoittaminen tunteina ja mielikuvina on olennaisen tärkeää, jotta niitä voi ajatella symbolisesti ja käsitellä mielessään. Se on tarpeen, jotta voisi nauttia äitiydestä ja lapsistaan ja yleensä sietää sisällään ambivalentteja tunteita. Tämä ei tarkoita toimimista kostavasti, äkkipikaisen väkivaltaisesti tai lasta laiminlyöden. Kokemukseni on, että jos nainen ei siedä mielessään omaa aggressiivisuuttaan ajatuksina eikä tunteina, hänen on vaikea ottaa vastaan lastensakaan luonnollista vihaa ja suutumusta kostamatta, raivostumatta, uhkaamatta hylkäämisellä tai murtumatta palasiksi.

Tyttöjen kasvatuksella pyritään usein selittämään heidän kiltteyttään ja alistuvuuttaan. Tytöiltä vaaditaan usein kiltteyttä ja toisten huomioimista enemmän kuin pojilta. Tämä ei kuitenkaan täysin selitä, miksi tytöt eivät ryhdy uhmaamaan ja kapinoimaan vaatimuksia vastaan. Miksi naiset eivät uskalla pitää puoliaan ja ajaa omaa etuaan?

Tässä kirjassa tarkastelen naisen sisäisiä psyykkisiä motiiveja kiltteyteen ja vaikeuteen ilmaista aggressioita suoraan ja pohdin, miksi naiset ovat sietäneet sortoa ja alistamista. Viime aikoina kulttuurissamme on kuitenkin tapahtunut liikahdusta ja naiset ovat ryhtyneet ajamaan oikeuksiaan ja pitämään puoliaan pontevasti. Perheväkivaltaan osallistuvia naisia on ryhdytty kuvaamaan, vihaiset ja väkivaltaiset naiset ovat rynnistäneet taiteeseen, elokuvaan ja kirjallisuuteen.

Vihan rohkea ilmaisu on naiselle voima. Naiset kokevat kuitenkin usein syyllisyyttä ja häpeää tunnistaessaan ja ilmais-

tessaan vihan tunteita tai omia aggressioitaan ajatuksina ja edes fantasioina. Kostonhimoiset pyrkimykset ja fantasiat rakasta kumppania tai muita tärkeitä ihmisiä kohtaan ovat usein ankaran torjunnan ja paheksumisen takana. Näihin vihan ilmaisun esteisiin on olennaista tutustua sivuuttamatta niitä. Naiset kantoivat aggressioitaan epäsuoriin väyliin monista syistä. Kulttuuristen normien ja selitysten analysointi epäsuoran aggression syynä on tärkeää. Pyrin valottamaan myös psyykkisiä vaikutimia aggressioiden epäsuoraan ilmaisuun. Käytän tämän kuvailemiseen tapausmateriaalia, jonka julkaisemiseen olen saanut asianomaisilta luvan.

Käsitän naisen subjektina, joka pyrkii itse ymmärtämään itseään, halujaan ja aggressioitaan. Pyrin kurkistamaan naisen idealisoinnin ja sukupuolia koskevien stereotyyppien taakse. Yritän valottaa naisen sielun synkkiä ja pimeitä puolia ja tehdä näkymätöntä näkyväksi.

Kuvailen, miten vihan ja kostonhimon tiedostaminen voi olla naiselle vapauttava ja elävöittävä kokemus.

Miten vihan, aggression ja kostonhimon tiedostamisesta voi tulla vapauttava ja elävöittävä kokemus?

Rakastamisen ohella aggressiot ja kostonhimo ovat elämässä vahvasti vaikuttavia voimia. Naisen aggressiosta on perinteisesti vaiettu ja sitä on pidetty tabuna. On vaikea hyväksyä ajatusta, että nainen, elämän antaja,

voisi olla tuhoava kostotar. Siksi naisen on erityisen vaikea hyväksyä aggressiota itsessään ja ilmaista vihaa. Siksi hän piilottaa ja tukahduttaa helposti vihan tunteensa, jotka saattavat kanavoitua omaan ruumiiseen esimerkiksi masennuksena ja itsetuhoisena käyttäytymisenä. Äitinä nainen on paljon vartija. Piilotettu viha, insesti, narcissismi sekä kosto ilmentävät kipeästi äitiyden nurjaa puolta.

Aggressio naamioituu usein häpeään ja syyllisyyteen. Näitä tunteita on vaikea tunnistaa ja siksi niihin kosketuksen saaminen ja sanoiksi pukeminen on elävöittävä ja käänteentekevä kokemus. Näin aggressioista voi tulla myös rakentava voimavara; sytyke luovuudelle, apu oman tahdon ja rajojen puolustamiseen.

Kirja vastaa kipeään kysymykseen: Mitä voi tehdä vihan tunteille, miten ne voi ottaa haltuun ja kesyttää voimaksi?

Elina Reenkola psykoanalytikko ja terapeutti, joka on julkaissut mm. teokset *Äidin valta ja voima*, *Nainen ja häpeä* ja *Kateus*.

ISBN 978-952-410-053-3 - KI 17.3

www.minervakustannus.fi *minerva*

Kansi Satu Kontinen satukala graphic design